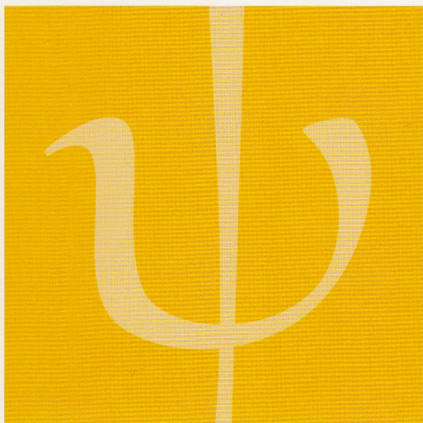

практичний • дитячий ПСИХОЛОГ • САДОК

№6/2013

ВИДАЄТЬСЯ ЗА ПІДТРИМКИ

Міністерства освіти і науки України
та Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Вивчаємо
особливості
вольового
розвитку

Сьомий рік життя:
психологічний
портрет

Психолого-
педагогічна
культура
помічника
вихователя

НАУКОВО
ОБґРУНТОВАНО

Закінчується передплата
на II півріччя 2013 року!•

ТЕМА ЧИСЛА:
Діяльність психологічної
служби системи освіти

організаційно-методична робота

Надія ЛУНЧЕНКО

4 Психологічна служба системи освіти України: специфіка діяльності та особливості її вивчення

На сучасному етапі розвитку психологічної служби системи освіти України пріоритетного значення набуває удосконалення системи управління її підструктурами, запровадження нових форм та методів роботи з працівниками психологічної служби, які забезпечують комплексний і багатoproфільний психологічний та соціально-педагогічний супровід виховання, навчання і розвитку суб'єктів навчально-виховного процесу

9 Схема вивчення стану функціонування психологічної служби

психопрофілактика

Раїса ГРИГОРОВИЧ,
Інга ПАЛАМАРЧУК

12 Робота психологічної служби району щодо попередження шкільної дезадаптації у майбутніх першокласників

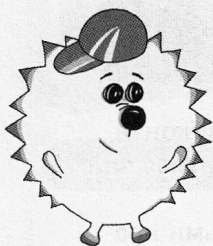
Перехід від дошкільного до шкільного дитинства є доволі складним періодом у житті дитини. Несформованість необхідних психологічних новоутворень, відсутність потрібних навчальних умінь та навичок може призвести до шкільної дезадаптації. Остання виявляється у порушенні процесу пристосування дитини до вимог шкільного життя, неадекватній поведінці, конфліктах з однокласниками, нервово-психічному напруженні, заниженій самооцінці, а тому негативно впливає на мотиваційну, емоційну та пізнавальну сфери дитини, а отже, і на успішність навчання

науково-методичне забезпечення

Тамара ПІРОЖЕНКО,
Людмила СОЛОВЙОВА

22 Дитина сьомого року життя: психологічний портрет

Сьомий рік життя дитини є завершальним у періоді дошкільного дитинства й позначений численними змінами, що зумовлені інтенсивним розвитком усіх її психічних процесів упродовж попередніх шести років. Особливого значення у цьому віці набуває процес формування самосвідомості й самооцінки дитини та довольність її поведінки як новоутворення, що визначає якість переходу з одного вікового періоду в інший — від дошкільника до школяра

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Сьомий рік життя дитини є завершальним у періоді дошкільного дитинства й позначений численними змінами, що зумовлені інтенсивним розвитком усіх її психічних процесів упродовж попередніх шести років. Особливого значення у цьому віці набуває процес формування самосвідомості й самооцінки дитини та довільність її поведінки як новоутворення, що визначає якість переходу з одного вікового періоду в інший — від дошкільника до школяра

Тамара ПІРОЖЕНКО,
завідувач лабораторії
психології дошкільника
Інституту психології
імені Г. С. Костюка
НАПН України,
д-р психол. наук

Людмила СОЛОВІЙОВА,
науковий співробітник
лабораторії психології
дошкільника Інституту
психології імені Г. С. Костюка
НАПН України,
канд. психол. наук

Ключові слова:
*дитина сьомого року життя;
досягнення мовленнєвого
розвитку; розвиток мисленнєвих
операцій; розвиток довільності;
самосвідомість та самооцінка
дитини сьомого року життя*

Дитина сьомого року життя: психологічний портрет

Сьомий рік життя є завершальним у періоді дошкільного дитинства. Цей рік знаменується рядом новоутворень — якісних змін у психіці дитини, які зумовлено усім ходом психічного розвитку дитини впродовж попередніх шести років.

На сьомому році життя дитини відбувається інтенсивний розвиток усіх її психічних процесів.

Досягнення мовленнєвого розвитку

Значні зміни в дитини сьомого року життя відбуваються у мовленні:

- збагачується її словниковий запас;
- розвивається уміння зв'язно та граматично правильно описувати події, їх послідовність;
- відбувається перехід від діалогічних форм мовлення до розгорнутих висловлювань;
- формується інтелектуальна функція мовлення, що дає дитині змогу планувати й регулювати практичні дії.

Свої переживання дитина усвідомлює завдяки розвитку мовлення. Слово стає засобом узагальнення і диференціації переживань.

Дитина сьомого року життя здатна вербалізувати (озвучувати словом) такі основні емоції, як радість, горе, сором, страх, гнів, образа, здивування («Я радий», «Мені соромно», «Ти мене образив» тощо). Розуміння основних емоцій сприяє тому, що дитина починає гальмувати прояви небажаних вчинків, стримувати себе від їх здійснення.

Досягнення пізнавального розвитку

На сьомому році життя дитини відбувається інтенсивний розвиток пізнавальної сфери.

Підвищується загальний інтелектуальний рівень дитини. У неї пробуджується почуття цікавості, здивування перед новим,

Розвиток процесів сприймання та пам'яті

невідомим. З'являються радість від пізнання навколишнього світу, задоволення від успішної відповіді на запитання, виконання певного завдання. Уявлення про світ у дитини сьомого року життя достатньо розгорнуті та конкретні, вона здатна розповісти про себе, про своє місце проживання, про тварин, рослини, пори року тощо.

Сприймання у дитини сьомого року життя набуває характеру цілеспрямованого спостереження, що підпорядковано певному завданню і передбачає поступове ознайомлення зі світом предметів, об'єктів або їх зображень.

Сприймання втрачає афективний характер, дитина переходить від суб'єктивної оцінки до об'єктивної.

Розвивається перцептивна діяльність: **дитина підпорядковує процес сприймання меті**, застосовує **перцептивні дії**, зокрема:

- виділення інформативних сенсорних ознак;
- ідентифікація;
- співвіднесення об'єкта сприймання з певним класом;
- моделювання.

Такі дії забезпечують свідоме виокремлення того чи того аспекту ситуації (об'єкта), сприймання та перетворення здобутої інформації у конкретний образ, що відповідає завданню на сприймання. Наприклад, щоб відповісти на запитання: «Що намальовано на картині?», дитина має розглянути малюнок, ознайомитися з ним, ідентифікувати, тобто встановити зв'язок з тим, що є в минулому досвіді, та віднести об'єкт сприймання до певної категорії, до загальної групи предметів, явищ, які поєднуються за спільними ознаками.

Розвивається спостереження — довільне сприймання, що підпорядковано меті вивчення певного явища, події, їх зміни.

У дитини сьомого року життя **розвиваються такі уміння**:

- виділяти характерні особливості предметів;
- узагальнювати сприйняте.

Також у дитини формується здатність помічати зміни в тому чи тому явищі без спеціальних запитань та вказівок дорослих.

За умови спеціального тренування сприймання **формуються важливі сенсорні здібності**, зокрема:

- точний окомір;
- зорове співставлення пропорцій;
- розвинений фонематичний та музичний слух.

У дитини сьомого року життя з'являється прагнення шукати невидимі якості предметів, закономірності в явищах навколишнього світу та використовувати їх.

Пам'ять дитини поступово стає довільною та цілеспрямованою. Розвиток пам'яті тісно пов'язаний з розвитком мисленнєвої діяльності. Дитина добре запам'ятовує той матеріал, який для неї стає зрозумілим, вона починає використовувати такі **прийоми запам'ятовування**, як:

- групування матеріалу за смыслом;
- багаторазове повторення того, що варто запам'ятати.

Дитина робить спроби розібратися у всьому, обдумувати все те, про що вона чує.

Розвиток процесів мислення

Значні зміни відбуваються і в мисленні дитини. Це обумовлено тим, що вона починає вільно володіти мовою і мовленням. Мовленнєвий розвиток надає їй можливість вільно говорити, міркувати, запитувати, планувати, робити певні умовиводи. Завдяки цьому дитина спроможна встановлювати найрізноманітніші зв'язки, що існують між предметами і явищами зовнішнього світу.

На сьомому році життя дитина вже може:

- визначати зміст, сутність аналізованого;
- точно та об'ємно узагальнювати;
- бачити й усвідомлювати тонкі відмінності під час порівняння;
- помічати закономірні зв'язки.

Для дитини сьомого року життя притаманними стають **допитливість і пізнавальний інтерес**. Пізнавальний інтерес — це вищий етап розвитку пізнавальної сфери дитини, пов'язаний з її прагненням самостійно розв'язувати проблемні питання. Вона прагне проникнути за межі побаченого, розширити свої знання, отримати відповіді на запитання. На цьому етапі для дитини характерні емоції здивування, почуття радості відкриття. Вона сама прагне відповісти на запитання: «Чому?», розширити та поглибити свої знання.

У центрі уваги дитини — проблема, а не готові знання. Дитина починає шукати причину, намагається проникнути в суть предмета, самостійно встановити закономірність, розкрити причинно-наслідкові зв'язки.

Дитина здатна активізувати мислення, прикладати вольові зусилля, проявляти емоції. Однак у дитини сьомого року життя зберігаються притаманні дошкільному віку особливості мислення — **домінує мимовільна пам'ять**, внаслідок цього запам'ятовується не те, що потрібно, а те, що цікаво. Специфіка уваги дає можливість продуктивно виконувати певну роботу лише протягом 10–15 хвилин, переважає прагнення вивчати нове, передусім у наочно-образному та наочно-дійовому аспектах.

Пізнавальні мотиви в цьому віці — ситуативні та нестійкі. Оцінку результатів діяльності дитина сприймає як оцінку особистості, тому негативні оцінки спричиняють тривожність, стан дискомфорту, апатії.

Значні зміни відбуваються у розумовій діяльності дитини сьомого року життя, зокрема дитина:

- навчається сприймати умовність завдання;
- планує подумки його розв'язування;
- намагається коментувати, доводити, міркувати;
- встановлює причинно-наслідкові зв'язки;
- бачить суперечності — розвивається здатність логічно мислити.

Завдяки поєднанню уяви, мислення та мовлення **розвивається символічна функція мислення**. Вона полягає у тому, що дитина виділяє певну властивість предмета і переносить її на інший предмет, що виконує функції вихідного предмета (дії дитини з предметами-замінниками в ігровій діяльності).

У символах відображається і виявляється сутність реальних предметів. Символи є основою для створення різних моделей пред-

метів (матеріальних, словесних, графічних). Наприклад, навчаючи дитину спостерігати за змінами в квітці, яка росте, доцільно словами і малюнками відобразити послідовність цих змін, наголосити на найбільш суттєвих ознаках. Нерозвиненість символічної функції мислення значно знижує потенціал розумових можливостей дитини.

Завдяки розвитку операції оберненості формується **децентрація мислення як новоутворення пізнавальної сфери** особистості дитини сьомого року життя. Дитина позбувається егоцентричної позиції. Бачити предмет означає вміти бачити його очима іншої людини, а для цього треба стати на її позицію. Децентрація мислення полягає у здатності змінювати свою точку зору, свою позицію під впливом порівняння та інтеграції її з іншою, що відрізняється від власної.

Децентрація виявляється в усіх видах діяльності дитини, її поведінці. Вона лежить в основі здатності дитини брати на себе в грі роль іншої людини й визначає ефективність комунікативної взаємодії. Децентрація необхідна в моральному розвитку. Розуміння позиції іншої людини відкриває шлях до побудови своєї внутрішньої позиції.

Обов'язковою умовою вдосконалення пізнавальної діяльності, особливо творчої, є **ініціативність дитини сьомого року життя**, пов'язана з допитливістю. Для ініціативної дитини властива широта пізнавальних інтересів.

Центральним новоутворенням розвитку пізнавальної сфери особистості дитини сьомого року життя є уява.

Уява — це універсальна людська здатність будувати нові цілісні образи шляхом практичного, чуттєвого, розумового та емоційно-смыслового перетворення минулого досвіду. Вона дає можливість бачити світ у всій різноманітності предметів, їх якостей та ознак. Тому сприймання, мислення та уява тісно пов'язані між собою. Мислення неможливе без уяви, а уява організовує сприймання. В актах пізнання уява дає можливість співвідносити засвоєні знання з новим фактом і, навпаки, бачити факт у контексті загальному. Уява розвивається на основі потреб долати невизначеність інформації, коли бракує знань для розуміння нового.

Інтенсивно також **розвивається продуктивна уява** (перетворення предмета в образному й смысловому плані, передбачення результату дій, емоційне передбачення тощо).

Уява — істотна ознака креативності як здатності до творчості, сприйнятливості до нових ідей, оригінальності в розв'язанні проблемних завдань. У розвитку уяви, крім ігрової діяльності, велику роль відіграють художня діяльність та конструювання, спрямовані на

Розвиток уяви

виконання дитиною різних дій, що називаються творчими. Важливо створювати для дитини відкриті, нерегламентовані ситуації, сприяти виявленню самостійності, стимулювати незалежність і відповідальність.

Розвитку пізнавальної активності та продуктивної уяви заважають комфортність, невпевненість у собі, уникання ризику, а головне, осудне ставлення дорослих чи їх байдужість до дитячої уяви або допитливості.

У дитячій уяві є те, що характеризує творчу уяву дорослих, хоча і в початковій формі: вона безпосередньо пов'язана з активністю дитини, із створенням нового, нехай суб'єктивного значення. Важливо лише спрямувати дитячу фантазію у русло творчих пошуків. Потрібно дбати й про те, щоб образи дитячої уяви втілювалися у зовнішньому продукті: малюнку, фігурках з пластиліну, конструкціях, у танцях тощо.

Емоційна сфера дитини

Почуття дитини набувають стійкого характеру, вони стають глибинними та змістовними. У цьому віці подальшого розвитку набувають вищі почуття: моральні, естетичні та інтелектуальні.

Особливістю дитини сьомого року життя є гостра чутливість як до засвоєння морально-психологічних норм і правил поведінки, так і до оволодіння цілями й способами систематичного навчання.

З-поміж соціальних емоцій важливе значення для переосмислення емоціогенних ситуацій має емпатія — співчуття, що ґрунтується на здатності поставити себе на місце іншого, побачити ситуацію його очима, відчувати його емоційний стан і врахувати його в своїй поведінці.

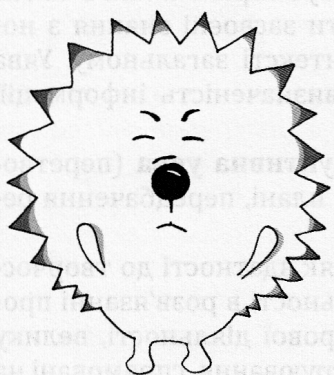
У розвиток емоційної сфери дитини сьомого року життя включається уява. Осмислені переживання свого динамічного Я, здатність пізнавати емоційний світ інших людей і відгукуватися на нього є умовами для виникнення нових форм спілкування, які визначатимуть розвиток дитини в новому віковому періоді, що починається зі вступом її до школи.

Особистісний розвиток дитини

На сьомому році життя відбувається значний особистісний розвиток дитини, особливого значення в якому набувають взаємини між дітьми, які стають стійкішими і складнішими. У цьому віці дитина здатна доволі легко вступати в контакт з однолітками, правильно сприймати ситуацію, розуміти її смисл, адекватно поводитися. У неї з'являється прагнення надати бодай найпростішу допомогу. У взаєминах з однолітками проявляється взаємоконтроль та самоорганізація.

У дитини сьомого року життя відбуваються цілісні зміни особистості дитини, зумовлені **виникненням таких новоутворень**, як:

- символічна функція і уява;
- децентрація мислення;
- формування внутрішніх етичних інстанцій;

- підпорядкованість мотивів;
- довільна поведінка;
- усвідомлення внутрішнього Я.

Зазначені новоутворення зумовлюють подальшу емансипацію дитини. Усе це спричиняє руйнування попередньої соціальної ситуації розвитку й виникнення нової, що відповідає новому складу особистості дитини, її новим потребам.

Вікова криза семи років є основою для виникнення нового типу взаємин дитини з дорослими, тому вона закономірна й необхідна. Вихідним моментом зміни характеру взаємин є новоутворення кризи, яке полягає у тому, що **дитина втрачає безпосередність, наївність**, вона починає приховувати свої справжні переживання, бажання, про які вже не можна дізнатися із зовнішньої поведінки. Це відбувається унаслідок узагальнення переживань, їх усвідомлення.

Афект інтелектуалізується: виникає осмислена орієнтація у власних переживаннях, що дає змогу дитині встановлювати зв'язок між спонуканнями та вчинками, між намірами та результатами дій («А я навмисне вам піддавався»). Дитина вже здатна до емоційного передбачення наслідків своєї поведінки для

себе й оточення («Мене за це сваритимуть, буде соромно»). Формується мотиваційно-сміслова регуляція своїх дій та вчинків.

Поведінка дитини сьомого року життя ще нестійка й повністю залежить від емоційного стану дитини. **Дитина сьомого року життя спроможна:**

- утримувати мету діяльності;
- планувати діяльність;
- вибирати адекватні засоби діяльності;
- перевіряти результативність;
- самостійно долати труднощі;
- доводити розпочате до кінцевого результату.

Мета будь-якої діяльності дитини набагато успішніше досягається завдяки застосуванню ігрової мотивації. Формування волі пов'язане з вихованням мотиву досягнення мети.

Розвиток потребо-мотиваційної та вольової сфер

Спрямованість особистості визначається певною ієрархією підпорядкованих один одному мотивів діяльності людини. Така ієрархія вперше з'являється у дитини на сьомому році життя. Як це відбувається?

Дитячі види діяльності (особливо ігрова як провідна в дитини сьомого року життя) та спілкування з дорослими є чинниками соціалізації дитини, механізмами прилучення її до соціально-культурних норм взаємин людей у суспільстві.

У дитини сьомого року життя розвиваються смислові орієнтації у взаємодії між людьми. Унаслідок цього закріплюються притаманні дорослим форми поведінки, які вони схвалюють. У дитини формуються моральні уявлення та оцінки поведінки, які безпосередньо злиті з емоційним ставленням до дорослих, бо провідною потребою у цьому віці є **потреба бути на рівні вимог дорослих**.

На сьомому році життя дитини формуються внутрішні суб'єктивні основи її власної практичної поведінки. Мотиви та норми взаємин між дорослими дитина засвоює через їхнє відтворення та моделювання у власній діяльності, взаєминах з дорослими та однолітками. Так, в ігровій діяльності саме взаємини між людьми виходять на перший план. З'являються «внутрішні етичні інстанції» як новоутворення сьомого року життя. Це уявлення дитини про те, що добре, що погано, як можна діяти, а як не можна, бо це засуджується. Такі уявлення починають визначати зміст і характер власних вчинків дитини в системі її взаємодії з дорослими та однолітками й поступово стають етичними еталонами.

Через свої вчинки в реальних взаєминах дитина намагається самотвердитися у своїх моральних якостях («Я працелюбна, бо допомагаю мамі»).

Етичні еталони дитина **засвоює через раціональне й емоційне спілкування**. Якщо вони не поєднані, дитина в умовах соціального контролю поводить згідно з правилами, а без соціального контролю — відповідно до емоційного переживання ситуації. Тому й треба розрізняти мотиви відомі, знані та ті мотиви, які реально діють.

«Внутрішні етичні інстанції» входять до арсеналу цінностей особистості дитини, визначають її бажання, прагнення і зумовлюють форми поведінки, яким дитина надає перевагу в спілкуванні з дорослими та однолітками.

Унаслідок формування «внутрішніх етичних інстанцій» поведінка дитини позбувається безпосередніх ситуативних впливів, імпульсивності та афективності. **Розвиваються такі почуття, як:**

- *моральні* — почуття обов'язку, власної гідності тощо;
- *естетичні* — ставлення до об'єктів та явищ, які мають для дитини стабільну потребо-мотиваційну значущість.

Формується ієрархія мотивів — новоутворення в особистісній сфері дитини сьомого року життя. Наприклад, дитина ділиться іграшками з друзями, пригощає їх ласощами, бо «не можна бути жадібною». Підпорядкування особистих власних мотивів соціальним

надає цілям діяльності та вчинкам дитини особистісного смислу: ставлення дитини сьомого року життя до людей, подій навколишньої дійсності стає більш стійким. Дитина успішно оволодіває просоціальними формами поведінки: може підкоряти власні бажання інтересам інших, надавати допомогу, узгоджувати дії, поступатися.

Дитина сьомого року життя здатна передбачити наслідки власних вчинків, у неї формується мотиваційно-сміслова саморегуляція своєї поведінки.

Пізнання та усвідомлення мотивів поведінки самою дитиною є соціальним педагогічним завданням. Доцільно привчати її контролювати відповідність обраних засобів дій первісним намірам, стимулювати виявлення безпосередніх емоцій, афективних переживань, які виникають раптово під впливом ситуативних взаємин і смисл яких складно досягнути дитячим розумом. Робити це можна за допомогою запитання: «Чому ти це робиш?». Важливо також навчити дитину розуміти зв'язок між своїм емоційним станом, вчинком та його наслідками для оточення, виявляти свої переживання у формах, що відповідають нормам соціальної поведінки в суспільстві.

Формування довільної поведінки

Наявність ієрархії мотивів та оволодіння соціальними нормами поведінки є важливим чинником **формування довільної поведінки як новоутворення** сьомого року життя.

Розвиток мотивованої поведінки означає, що дитина здатна стримати безпосередні бажання і докласти вольових зусиль для подолання перешкод.

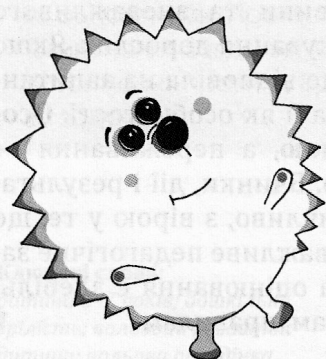
Виникає фундаментальна потреба бути активним суб'єктом власного життя, що виявляється у прагненні робити так, як хоче сама дитина, самостійно, без допомоги. Дитині сьомого року життя притаманна вже відносно стійка цілеспрямованість. Вона здатна не тільки послідовно виконувати завдання дорослих, а й реалізовувати власні задуми, активно досягати бажаного результату, доводити розпочату справу до кінця.

Формується наполегливість: дитина не втрачає завзяття та енергії, стикаючись з невдачами, долає перешкоди на шляху до бажаної мети. Вона відчуває потребу бути значущою для інших, бути ними визнаною: пропонує свою допомогу, бере активну участь у їхніх справах, ображається, коли її ігнорують.

Своєрідною формою особистісної активності й вияву довільної поведінки є самостійність та ініціативність. Вони виявляються у постановці й розв'язанні різних життєвих завдань без допомоги дорослих, у здатності організувати будь-яку діяльність за власним бажанням, використати знання та вміння для досягнення цілей.

Самостійна та ініціативна дитина — це дитина в пошуках. Вона здатна на безкорисливий ризик, тому має право робити помилки, що є нормальним показником її розвитку.

Показники успішного розвитку довільної поведінки виявляються також у спілкуванні дитини з дорослими та однолітками.

Формування самосвідомості та самооцінки

На цьому році життя відбуваються значні зміни в самосвідомості дитини. Новоутворенням цього віку є **усвідомлення свого внутрішнього Я**. У дитини складається динамічна система уявлень про саму себе: свої наміри, бажання, свій настрій, свої розумові та моральні якості, соціальний статус тощо.

Уявлення про себе доволі адекватно відображають ціннісну сферу особистості дитини: чому саме вона надає перевагу, що для неї має більшу значущість, що цінує, що її цікавить тощо.

Зміст уявлень про себе створює образ Я. Наприклад, дитині пропонують відповісти на запитання: «Хто Я?». Їй нескладно дати 6–8 відповідей. Рівень розвитку цих уявлень свідчить про усвідомлення своєї автономності, неповторності, про самозвеличення.

На основі самооцінки виявляються самоповага, самолюбство: домагання престижних ролей у грі, збільшення своїх можливостей, приписування собі досягнень, яких насправді немає. Тому **самооцінка дитини цього року життя залишається дещо завищеною**. Самооцінка є насамперед захисним механізмом підтримки позитивного ставлення до себе, впевненості в собі, а також дає змогу дитині цього віку сміливо братися за нову справу, ризикувати, вірити в удачу, вільно оволодівати новими сферами дійсності. Саме така самооцінка стає запорукою бажання відповідати їй та формує почуття власної гідності, що виявляється у здатності тримати певну дистанцію між собою та оточенням. Дитина починає відчувати справедливість оцінок, що дає їй оточення, рівність та неупередженість у ставленні до них.

Дитина, яку недооцінюють дорослі, часто проявляє напруження, тривожність, невпевненість, а потім у неї знижується самооцінка. Не кожна дитина однаково сприймає і завищену оцінку, особливо коли результати діяльності негативні. Під час експерименту, коли дитині за невиконання завдання все-таки запропонували винагороду — цукерку, вона заплакала. Це явище назвали **«феноменом гіркої цукерки»**.

Педагогічний висновок може бути один: треба підтримувати віру дитини в свої можливості, її впевненість у собі. Педагогічна оцінка має бути доброзичливою, оптимістичною. Критична оцінка результату не повинна торкатися особистості дитини в цілому.

Дитина не має втрачати віру в свої можливості виконати завдання краще. Важливо вберегти її від каральної оцінки себе як особистості, від постійного почуття провини та зневажливого ставлення до себе. Дитина виправдовує очікування дорослих. Якщо малюнок вийшов невдалим, якщо дитина не відповіла на запитання, не виконала вчасно вимогу, це не оцінка її як особистості. **Особистість дитини має бути недоторканою**, а переживання — у жодному разі не підлягати засуджуванню. Вчинки, дії і результати дитини варто оцінювати, однак доброзичливо, з вірою у те, що дитина виправить свою помилку. І це дуже важливе педагогічне завдання, бо в школі предметом взаємодії та оцінювання є здебільшого предметні дії та їх відповідність зразкам, правилам.

